

УДК : 630*232:625.1/.5(477.7)

Коломієць Н. Д.

М.К. СРЕДИНСЬКИЙ (1853-1908) – ЗАСНОВНИК ЗАХИСНОГО ЛІСОРОЗВЕДЕННЯ НА ЗАЛІЗНИЦЯХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

В статті проливається світло на несправедливо забуте ім'я видатного вченого, ботаніка-лісівника, віце-інспектора Корпусу лісничих Міністерства землеробства та держмайна М. К. Срединського, окреслено основні віхи його життя і проаналізовано наукову спадщину. Виявлено, що в історичній науковій літературі білою плямою залишаються біографічні дані про цю непересічну особистість. Встановлено, що Микола Кирилович був піонером у захисному лісорозведенні на залізницях півдня України. Тільки в період з 1877 по 1888 роки під керівництвом Срединського за допомогою розробленого ним методу озеленення залізниць були посаджені лісосмуги протяжністю 1417 км.

Ключові слова : М. К. Срединський, захисне лісорозведення, Корпус лісничих Міністерства землеробства та держмайна, залізниці півдня України.

Серед плеяди вітчизняних вчених малодослідженою сторінкою залишається життя і наукова діяльність Миколи Кириловича Срединського – ботаніка-лісівника, віце-інспектора Корпусу лісничих Міністерства землеробства та держмайна з 1895 по 1907 рр., садівника, організатора виставок, популяризатора наук та активного громадського діяча.

Його імені немає ні в одній енциклопедії, майже відсутні автобіографічні дані. Епізодичні відомості про цього вченого подаються у роботах Н. М. Кушлакової та А. В. Попова [1-2]. Також є тільки коротка довідка про нього у Горлівській міській газеті «Кочегарка» від 11 березня 2012 р. [3].

Але, водночас, ця людина заслуговує на те, щоб зайняти достойне місце серед таких вчених-засновників вітчизняного захисного лісорозведення, як: В. Я. Ломіковський, В. Є. Графф, Л. Г. Барк, Ф. Ф. Тихонов, В. В. Докучаєв, Г. Ф. Морозов, Г. М. Висоцький та ін. Завдяки їхнім старанням до 1917 року було закладено 130 тисяч га лісонасаджень.

Створення перших захисних насаджень вздовж залізниць в степових умовах України у XIX ст. пов'язано з іменем харківського ботаніка М. К. Срединського. Саме Микола Кирилович першим розробив систему зеленого захисту залізниць від снігових заметів, які в зимовий період могли стати причиною зупинки транспорту і завдавати великих збитків залізницям. Завдяки його піонерському почину зазеленіли лісосмуги вздовж Катеринославської та Донецької залізниць. Про це свідчить встановлена М. К. Срединському меморіальна дошка на станції Микитівка (біля м. Горлівка), що на Україні. На ній написано: «Срединському Н. К. – основателю захисного лісорозведення на залізничних дорогах юга Росії в год 100-летия начала первых посадок лесных полос вблизи станции Никитовка (1877-1977)».

Метою статті є дослідження фактів і висвітлення прогалін в біографії вченого, окреслення основних віх життя і творчості, аналіз його основних наукових досягнень та значення їх для нащадків.

Срединський Микола Кирилович народився у 1853 році. Навчався в Новоросійському університеті в Одесі на природничому факультеті. Під час практики досліджував північну частину Таврійської губернії і детально виклав матеріали у збірнику: «Материалы для флоры Новороссийского края и Бессарабии», виданого в Одесі у 1872-1873 рр. та в «Записках Новороссийского общества естествоиспытателей», т. 1, вып. 1 [4].

У 1874 році Срединський помістив свою статтю «Очерк растительности Рионского бассейна», надруковану у другому випуску третього тома «Записок Новороссийского общества естествоиспытателей» в Одесі та видав окремою брошурою (ймовірно, це була назва кандидатської дисертації, після якої він одержав звання кандидата природничих наук) [5]. Під час своїх подорожей біолог зібрав цінний гербарій місткістю в «6 громадних ящиків весом 86 пудов», який зараз знаходиться в Гербарії Ботанічного інституту РАН.

Микола Кирилович був постійним членом Лісового товариства в Санкт-Петербурзі з 1887 по 1909 рр. [6; С. 651], друкувався у «Лісовому журналі».

На засіданні Лісового товариства в Санкт-Петербурзі від 13 вересня 1875 р. було заслухано повідомлення кандидата Харківського університету М. К. Срединського про ліси Кавказу (а саме Кутаїської губернії) і знайденого ним нового виду *Phillyraea L.* із родини олійних, ще не описаного ніким і названого ним на честь вченого, лісничого при Головному Управлінні Кавказького краю, члена Лісового товариства, Якова Сергійовича Медведєва – *Phillyraea Medvedewi, Sred.* як вдячність за сприяння дослідженням Миколи Кириловича [7; С. 103]. Із доповіді стає відомо, що Срединський раніше досліджував ліси Ріонського краю (Кавказ), але нічого подібного він там не знаходив. Це маленьке вічнозелене дерево або кущ, яке місцеве населення називало іхамазою і використовувало лише для виготовлення топорищ. Він вніс його для своєї дендрологічної колекції. Зразок *Phillyraea Medvedewi, Sred.* був переданий у лісогосподарський кабінет Санкт-Петербурзького землеробського інституту для дослідження технічних властивостей цієї нової породи дерев, до того часу не відомої ні в ботанічній, ні в лісогосподарській літературі.

30 жовтня 1887 р. Микола Кирилович надіслав статтю в редакцію «Лісового журналу» з таким супровідним листом: «до відкриття Всеросійської сільськогосподарської виставки в Харкові, на якій я (М. К. Срединський) мав честь бути розпорядником відділу садівництва і лісівництва, я надрукував брошуру: «Краткий исторический обзор лесоразведения в южнорусских степях». Признаючи багато із викладених мною фактів цікавими для лісників, я бажав би, щоб моя стаття знайшла поширення серед спеціалістів.

Прошу Вас надрукувати мою статтю без будь-якого гонорару для мене» [8; С. 740-753].

Але найбільше М. К. Срединський відомий своєю діяльністю з лісорозведення. У XIX столітті залізниця пролягала в південних степових районах з примхливими і непростійними зимами. Невеликі морози найчастіше супроводжувались густими снігопадами. Така погода могла повністю паралізувати рух на кілька днів, що в свою чергу затримувало відправку вугілля і служувало причиною великих збитків для залізниці. До того часу для захисту від снігу застосовувалися лише переносні дерев'яні щити, але вони були не дуже ефективні. По-перше, на їх виготовлення йшло багато деревини. По-друге, для їх утримання та переносу була потрібна хороша робоча сила. Виникла необхідність використовувати більш ефективні заходи. Тому, за вказівкою Президента Імператорського російського товариства садівництва, генерала Грейга, Микола Кирилович розробив технологію «живого зеленого захисту», як найбільш ефективної від снігових заметів, і застосував її на практиці на залізницях.

М. К. Срединський з 1876 року займався створенням захисних насаджень від снігових заметів на залізницях. Садивний матеріал був вирощений у Великоанадольському лісництві. На Курсько-Харьково-Азовській залізниці він висадив смуги семирядкових насаджень довжиною 370 верст, на Козлово-Воронезько-Ростовській залізниці посаджені ним семирядкові смуги довжиною мають 399 верст довжини і на Орловсько-Грязьській залізниці він посадив семирядкові смуги довжиною 288 верст. На Фастівській залізниці М. К. Срединський посадив смугу переважно шестирядкових насаджень довжиною в 187 верст, а на Катерининській залізниці він посадив лісосмуги дванадцяти і десятирядкових насаджень довжиною у 80 верст. Кількість рядків у насадженнях залежала від ширини смуги відчуженої землі. Саджанці висаджували у більшості випадків по обидва боки дорожнього полотна. Ряди насаджень розміщувались на два аршина один від другого і складались із листяних деревних та кущових порід. Саджанці у рядах висаджували на відстані 6-8 вершків один від одного. Для успішного росту насаджень потрібно було розпушувати землю у міжряддях кінним способом – сохою, а в рядах саджанців ручним способом – сапками. Від такого догляду насадження, що знаходились в умовах відкритого, підвищеного та сухого степу, росли швидко і не потребували штучного поливу.

Для вирощування культурного матеріалу, необхідного для вирощування захисних насаджень вздовж полотна залізниць, Срединський створив розсадники на кожній із залізниць. Так, на Курсько-Харьково-Азовській залізниці він розвів розсадник поблизу станції Горлівка на площі в 21 десятина; на Козлово-Воронезько-Ростовській залізниці ним створений розсадник біля станції Тарасівка на площі в 24 десятини; на Орловсько-Грязьській залізниці – біля станції Залегощ на площі в 12 десятин; на Фастівській дорозі – біля станції Цибулів на площі в 8 десятин і на Катерининській залізниці – біля

станції Сухачівка на площі в 17 десятин. Крім береста, кагарача, в'яза, ясеня, гостролистого клена, жовтої акації, чорноклена, глоду та дикої оливи, які розводили у великій кількості для створення захисних насаджень, у цих розсадниках вирощували саджанці польового клена, білої акації, гледичії, липи, груші, вишні, граба, дуба, горіха, сосни, ялинки, берези, туї, жимолості, шовковиці, терну, бузку, кизилу, барбарису, бузини, шишини, тополі та верби. Вони використовувались для підсаджування в ряди захисних насаджень і для обсадження приміщень біля залізничних колій.

В наступні роки снігозахисні лісові смуги були поширені майже по всіх залізницях. За проектом Серединського проводились посадки захисних насаджень на земській Орловсько-Вітебській залізниці. Донецька кам'яновугільна і Грязе-Царицинська залізнична дорога прийняли як тип посадок, так і всі культурні прийоми, вироблені М. К. Серединським. Микола Кирилович був глибоко вдячний В. А. Бабіну, В. І. Кислаковському і С. С. Полякову за високу увагу та підтримку в його роботі. Посадкою лісо-смуг біля залізничних полотен на Катеринославській і Донецькій дорогах він займався більше 10 років.

У 1880 році на сільськогосподарській виставці в Харкові управління Курсько-Харківсько-Азовської залізниці було нагороджено золоту медаллю за роботи із захисного лісорозведення в степовій місцевості. М. К. Серединський з 1895 по 1907 роки був віце-інспектором Корпусу лісничих Міністерства землеробства та державного майна. В журналі «Известия Министерства земледелия и государственных имуществ» є повідомлення від 18 квітня 1899 р. : «Нагороджується орденом Св. Рівноапостольного князя Володимира четвертого ступеня статський радник, віце-інспектор Корпусу лісничих Микола Серединський» [23; С. 221-224].

Микола Кирилович Серединський був дійсним членом Імператорського російського товариства садівництва. На засіданні 12 січня 1880 року вчений повідомив, що при розведенні акації білої із закордонного насіння він отримав у більшості випадків сходи двох різних форм, які володіли різним ступенем витривалості. 13 березня 1882 року на засіданні цього ж товариства Серединський виступив з доповіддю «Опис робіт по створенню захисних насаджень від снігових заметів на Курсько-Харково-Азовській, Козлово-Воронезько-Ростовській, Орловсько-Грязській і Фастівській залізницях, здійснених до 1882 року» [9]. Як епіграф до свого виступу він продекламував слова знаменитого Йогана Корніса – піонера лісорозведення на півдні України шляхом застосування раціональних прийомів : «Людині потрібно тільки дуже сильно забажати, щоб дерева у степах росли і вони будуть рости».

Микола Кирилович займався ще й популяризаторською діяльністю. Так, у 1887 році він видав в Харкові книгу «Краткие наставления для укрепления летучих песков быстро растущими древесными породами» [10] та посібник з садівництва «Краткое наставление к устройству плодового сада и уходу за ним» [11].

Крім того, Микола Кирилович брав активну участь в організації різних виставок. Так, з 10 по 14 грудня 1882 року Харківським товариством сільського господарства та сільськогосподарської промисловості була організована перша виставка насіння на півдні Росії. До складу Розпорядчого комітету в засіданні 24 жовтня 1882 року серед інших членів цього товариства ввійшов і М. К. Срединський. У функції Розпорядчого комітету входило: прийом експонатів за встановленим порядком, дослідження якості та значення виставкових зразків та встановлення підстав, на основі яких повинні присвоюватись нагороди експонентам. Членом товариства М. К. Срединським були складені дві колекції зразків насіння, з яких одна була відправлена ним Олександрю Федоровичу Баталіну і надійшла до музею насіння при Імператорському Санкт-Петербурзькому ботанічному саду, а друга – колекція приготовлена Миколою Кириловичем для колекції Харківського товариства сільського господарства та сільськогосподарської промисловості [12; С. 9–17].

1 жовтня 1890 року було відкрито насінневу виставку з овочево-фруктовим ринком та конкурсом вялок-сортувалок. У Розпорядчий комітет ввійшов і Срединський. Під час чергової виставки насіння, влаштованої Харківським товариством сільського господарства, яка проходила 4 жовтня, для експертизи плодів фруктово-овочевого ринку прибули експерти І. І. Каразін, А. К. Грикке, П. І. Кобилін. Під час експертизи був присутнім і член Розпорядчого комітету М. К. Срединський [13; С. 43-68].

Проведення сільськогосподарських виставок започаткувало у свій час Імператорське вільне економічне товариство у 1850 році у Петербурзі. Друга виставка відбулась у 1860 році. Третю виставку влаштувало Імператорське Московське товариство сільського господарства у Москві у 1864 році. Всеросійська сільськогосподарська виставка у Харкові проходила у 1887 році. Це була вже четверта сільськогосподарська виставка.

Ініціатива проведення Всеросійської сільськогосподарської виставки у Харкові у 1887 році належала директору Департаменту землеробства та сільської промисловості Д. П. Малютіну. Після представлення правил та програми виставки, міністр держмайна дозволив Харківському товариству сільського господарства та сільськогосподарської промисловості влаштувати у Харкові з 20 вересня по 10 жовтня 1887 року Всеросійську сільськогосподарську виставку з матеріальною допомогою від Міністерства в десять тисяч рублів. Був створений Розпорядчий комітет. Харківська сільськогосподарська виставка складалась із таких відділів: конярства, рогатої худоби, молочного відділу, вівчарства, свинарства, землеробських знарядь і машин, продуктів землеробства, сільськогосподарського технічного виробництва, кустарного відділу, садівництва і городництва, вогневої сушки плодів і овочів.

Четвертий відділ «садівництво, городництво, лісівництво та виноробство» був найбільш багатим і найбільш красивим на Харківській виставці. Організатор його, М. К. Срединський (член Харківського товариства сільського господарства та сільськогосподарської промисловості), доклав до цього

всі свої старання і всю свою енергію: він у всі кінці Росії написав листи до всіх відомих садівників і любителів, написав три сотні запрошень. Вибравши вільний час, Срединський в липні 1887 року відправився на Кавказ і на протязі 20 днів побував у Владикавказі, Тифлісі та Кутаїсі. На виставку прислали свої експонати і варшавські, і остзейські, і петербурзькі, і сибірські, і кавказькі, і ферганські, і навіть сирдарські садівники, що цілком виправдовувало назву виставки – всеросійська [14].

Оскільки Срединський займався лісорозведенням, то у своєму відділі він виставив, поза конкурсом, зразки сходів сіянців і саджанців, вирощених у розплідниках залізничних доріг і засушені екземпляри деревних та кущових порід, обрідки дерев, і чагарників, також знаряддя праці для дерево- і лісорозведення у степах, та свої посібники з цих питань. [15; С. 5; 141-146]. Експертна комісія, оглянувши виставлені Миколою Кириловичем Срединським експонати, і не дивлячись на те, що вони були виставлені поза конкурсом, признала їх гідними найвищої нагороди – золотої медалі, написавши в протоколі наступний мотив для її присудження : «за наочне і цілком доцільне уявлення прийомів степового лісо- і дереворозведення і за успішне створення захисних залізничних смуг».

Ініціатива влаштування першої в Харкові південно-російської виставки садівництва та рослинництва належала члену Правління південно-російського товариства акліматизації Д. А. Алчевському. Думка Правління була підтримана і влітку 1899 року Правління доручило Особливій комісії під головуванням редактора харківського журналу «Промышленное садоводство и огородничество» Н. І. Кичунова організувати виставку та виробити її програму. 20 вересня 1899 року загальним зібранням членів південно-російського товариства був створений Організаційний комітет, головою якого знову було обрано Н. І. Кичунова. Особовий склад комітету виставки: Покровитель виставки – Його Імператорська Високість, великий князь Костянтин Костянтинович, почесний голова виставки – Харківський губернатор, гофмейстер Найвищого двору, таємний радник Г. А. Тобізен; Голова організаційного комітету – Н. І. Кичунов – фахівець з садівництва при Департаменті землеробства, головний розпорядник виставки – С. С. Соколов – харківський торговець насінням. До числа членів комітету входили : представник Міністерства землеробства і державного майна, що спостерігав за виставкою, доктор фізики, професор А. П. Шимков, голова будівельної комісії – професор П. А. Гордеев, архітектор виставки – В. В. Величко, завідувач 1-м і 2-м відділом виставки Х. І. Клейн, завідувач 3-м відділом Л. Ф. Дамроф. До числа членів комітету належав і М. К. Срединський (віце-інспектор Корпусу лісничих півдня Росії), професор Імператорського Харківського університету, доктор землезнавства А. Н. Краснов, Н. В. Петров – видавець журналу «Промислове садівництво і городництво» та ін. Дружина О. І. Срединська входила до експертної комісії з варення, соління і желе ра-

зом з дружинами інших чоловіків-членів комісії: А. Л. Ритова, А. М. Дамроф та ін. [16; С. 10]. Виставка була відкрита 28 серпня 1900 року.

Микола Кирилович приймав активну участь у засіданнях різних товариств, членом яких він був. Наприклад, на засіданні Імператорського російського товариства садівництва від 13 грудня 1903 року головував Президент С. І. Сперанський. На цьому засіданні було повідомлено прохання Олександрівського відділу Піклування про глухонімих про безоплатне складання плану парку при школі-хуторі в м. Олександрівську. Запрошені члени Імператорського російського товариства садівництва погодились надати таку послугу. М. К. Срединський зробив деякі роз'яснення стосовно умов місцевості. Зібрання постановило допомогти відділу піклування, при наданні ним детального опису місцевих умов [17; С. 441-442]. Срединський був присутній на засіданні Імператорського російського товариства садівництва також і 31 січня 1904 року і брав участь у дебатах з приводу обрання членів Правління [там же, С. 499].

14 травня 1908 р. відмічали 50 років Імператорському російському товариству садівництва. На засіданні від 17 березня 1907 р. головував Президент товариства С. І. Сперанський. М. К. Срединським було повідомлено про влаштування ним відділу садівництва та лісівництва на Всеросійській сільськогосподарській виставці у Харкові в 1887 році, причому Микола Кирилович при цьому вручив голові друкований том звіту відділу з Харківської виставки, що являв собою капітальну працю [18; С. 573-574].

За пропозицією члена Правління А. А. Маслова М. К. Срединський був обраний зібранням в члени виставкової комісії з влаштування Всеросійської ювілейної виставки садівництва (в честь 50-річчя заснування товариства), яку влаштовувало товариство в майбутньому 1908 році в Санкт-Петербурзі, на що М. К. Срединський люб'язно погодився. 9 травня виставка була відкрита, але в матеріалах виставки про Миколу Кириловича не згадується.

В бібліотеку Імператорського російського товариства садівництва 28 квітня 1907 р. надійшли подаровані авторами видання: «Описание четвертого отдела Всероссийской сельскохозяйственной выставки в Харькове в 1887 г. садоводства, огородничества, лесничества и виноделия» М. К. Срединського і II-й том «Фитопатологической флоры» А. А. Ячевського [19; С. 618].

Срединський також був постійним співробітником журналу «Вестник садоводства, плодоводства и огородничества» – друкованого органу Імператорського російського товариства садівництва. У вересневому випуску «Вестника» за 1882 рік була надрукована його стаття «Огляд робіт по створенню захисних насаджень від снігових заметів на Курсько-Харково-Азовській, Козлово-Воронезько-Ростовській, Орловсько-Грязьській і Фастівській залізницях, проведених до 1882 року» [20; С. 485-491]. У липневому випуску «Вестника садоводства, плодоводства и огородничества» за 1882 рік Срединський видав статтю «В интересе степного древоразведения» [21; С. 388-

393]. У ній Срединський вносить поправки і вказує на недоліки щодо заматки О. А. Накропіна «О садоводстве в степях Таврической губернии».

Микола Кирилович Срединський вів дуже активну громадську діяльність і був членом багатьох місцевих (харківських) товариств, гуртків і з'їздів : брав участь у заснуванні Харківського відділення Імператорського російського технічного товариства, створеного 24 квітня 1880 р., де він десять років був членом Ради цього товариства, також був організатором і головою фотографічного відділу в період з 1885 по 1899 р. [22; С. 78] ; входив до складу Губернського статистичного комітету [там же, С. 5] та Комітету зі спорудження храму, каплиці та благодійних установ на місці катастрофи Імператорського поїзда 17 жовтня 1888 р., поблизу ст. «Борки» [там же, С. 95] ; був Почесним мировим суддею на Харківському з'їзді мирових суддів [там же, С. 30]; був членом організованого з приватної ініціативи самостійного наукового гуртка у Харкові, метою якого були опис та дослідження Харківської губернії в природно-історичному та сільськогосподарському відношенні, в якому М. К. Срединський вів тематику «Лісівництво та степове лісорозведення в губернії».

М. К. Срединський був також і дійсним членом Імператорського російського товариства плідівництва [24; С. 193]. На засіданні Імператорського російського товариства плідівництва було оголошено, що за смертю вибув зі складу товариства дійсний член М. К. Срединський (помер 8 листопада 1908 року) [25; С. 97-100]. Загальні збори Імператорського російського товариства плідівництва 27 листопада 1908 року відбулись під головуванням товариша голови князя А. Є. Гагаріна. Оголосивши засідання відкритим, головуючий оголосив про втрату, яку понесло товариство в особах членів товариства М. К. Срединського та професора Ф. М. Гарнич-Гарницького. «Ім'я М. К. Срединського не є невідомим, – сказав він, – особливо в галузі лісонасаджень у степовій зоні; тисячі кілометрів узлісь вздовж залізниць зобов'язані своїм походженням його ініціативі і невтомній праці. Крім того, перу Срединського належать ряд посібників, як із насадження дерев, так і з плідівництва; ним же був складений досить детальний опис 1-ї Харківської виставки сільського господарства». За пропозицією князя А. Є. Гагаріна, присутні вшанували пам'ять померлих хвилиною мовчання.

Починання М. К. Срединського підхопили не тільки залізничники, але й інші промислові об'єднання. Наприклад, біля Корсунського рудника для озеленення поселення та гірських териконів заклали лісорозсадник. На основі цього розсадника пізніше був закладений парк культури та відпочинку ім. Горького у м. Горлівці. Поряд з будівлею виробничої дільниці Артемівської дистанції захисних лісонасаджень, яка знаходиться на околиці Рум'янцевського, нещодавно з'явився пам'ятний знак, на якому є такі слова: «Тут в 1877 році, поблизу станції Микитівка, вперше інженером М. К. Срединським були розпочаті роботи зі створення захисних лісонасаджень на залізницях півдня України».

Отже, в результаті кропіткої історично-пошукової роботи повернуто до наукового обігу ще одне ім'я в переліку вчених-засновників вітчизняного лісорозведення, а саме – Миколи Кириловича Срединського.

Література

1. Кушлакова Н. М. Соціальний «портрет» засновників Харківського відділення Імператорського російського технічного товариства / Н. М. Кушлакова // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2012. – Вип. 10. – С. 103-113.

2. Попов А. В. Історія розвитку залізничних снігозахисних лісонасаджень / А. В. Попов // Наук. вісн. НЛТУ України. Актуальні проблеми лісового та садово-паркового господарства : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2013. – Вип. 23.5. – С. 187-191.

3. Савенко Н. Знаете ли вы, что ... кто такой Н. К. Срединский и что его связывает со станцией Никитовка? [Електронний ресурс] / Н. Савенко // Горловская городская газета Кочегарка от 11.03.2012 г. – Режим доступу : <http://kochegarka.com.ua/?p=44746>. – Заголовок з екрану.

4. Срединский Н. К. Материалы для флоры Новороссийского края и Бессарабии / Н. К. Срединский. – Одесса, 1872. – 291 с.

5. Срединский Н. К. Очерк растительности Рионского бассейна / Н. К. Срединский. – Одесса, 1874. – 117 с.

6. Список членов Лесного общества в Санкт-Петербурге // Лесной журн. – СПб.: Тип. СПб. Градоначальства, 1912. – Вип. 4-5. – С. 651.

7. Известия о деятельности Лесного общества // Лесной журн. – СПб., 1875. – Вип. 6 (ноябрь-декабрь). – С. 103.

8. Краткий исторический очерк лесоразведения в южно-русских степях (памяти Людвиг Генриховича Барка) // Лесной журн. – СПб., 1887. – Вип. 6. – С. 740-753.

9. Срединский Н. К. Очерк работ по устройству защитных насаждений от снежных заносов на Курско-Харьково-Азовской, Козлово-Воронежско-Ростовской, Орловско-Грязской и Фастовской железных дорогах, произведенных до 1882 года : сообщение, сделанное в заседании Императорского Российского общества садоводства 13 марта 1882 года / Н. К. Срединский. – СПб., 1882. – 14 с.

10. Срединский Н. К. Краткое наставление для укрепления летучих песков быстро растущими древесными породами / Н. К. Срединский. – Х., 1887. – 8 с.

11. Срединский Н. К. Краткое наставление к устройству плодового сада и уходу за ним / Н. К. Срединский. – Изд. 2-е. – Х.: Паровая тип. и литогр. М. Зильберберг и сыновья, 1902. – 30 с.: 36 рис. в тексте.

12. Отчет Распорядительного Комитета по устройству Харьковским обществом сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности семнадцатой выставки в декабре месяце 1882 года // Харьк. о-во сел. хоз-ва и с.-х. пром-сти. Журн. общих собр. и отчеты с прил. – Х.: Тип. Губ. Правления, 1883. – С. 9-17.

13. Харьковская семенная выставка 1890 года // Харьк. о-во сел. хоз-ва и с.-х. пром-сти. Журн. общих собр. и отчеты с прил. – С. 43-68.

14. Срединский Н. К. Лесоводство, садоводство, огородничество и виноделие на Всероссийской сельскохозяйственной выставке в г. Харькове, 1887 года / Н. К. Срединский. – Х.: Тип. А. Дарре, 1890.–469 с.

15. Харьковский сборник (литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю» на 1888 г.) / под ред. члена-секретаря В. И. Касперова; Харьк. губ. стат. комитет. – Х.: Тип. Губ. Правления, 1888. – С. 5; 141-146.

16. Известия Южно-русского общества акклиматизации, состоящего под августейшим покровительством Е. И. В. В. К. Константина Константиновича. Первая Южно-русская выставка садоводства и растениеводства в Харькове в 1900 году / сост. Н. И. Кичунов. – СПб.: Тип. СПб. Град., 1902. – С. 10.

17. Протокол общего собрания Императорского русского общества садоводства 13 декабря 1903 г. // Вестн. Имп. рус. о-ва садоводства. – СПб.: Типо-литогр. «Герольд», 1904. – № 8. – С. 441-442.

18. Протокол общего собрания И. Р. О. С. 17 марта 1907 г. // Вестн. садоводства, плододства и огородничества. – № 10. – СПб.: Типо-литогр. «Герольд», 1907. – С. 573-574.

19. Протокол общего собрания Императорского русского общества садоводства 28 апреля 1907 года // Вестн. садоводства, плододства и огородничества. – № 11. – С. 618.

20. Очерк работ по устройству защитных насаждений от снежных заносов на Курско-Харьково-Азовской, Козлово-Воронежско-Ростовской, Орловско-Грязской и Фастовской железных дорогах, произведенных до 1882 года // Вестн. садоводства, плододства и огородничества. – СПб., 1882. – № 8. – С. 485-491.

21. Срединский. В интересе степного древоразведения // Вестник садоводства, плододства и огородничества. – 1882. – № 7. – С. 388-393.

22. Харьковский календар на 1898 год. Приложение : «Харьковский сборник» / Харьк. губ. стат. комитет. – Вып. 12. – Х.: Тип. Губ. Правления, 1898. – С. 78.

23. Высочайшие награды по Министерству земледелия и государственных имуществ от 18 апреля 1899 года // Изв. М-ва земледелия и гос. имуществ. – СПб., 1899. – № 16. – С. 221-224.

24. Краткий отчет о деятельности Императорского русского общества плододства за 1908 год // Плододство. – СПб., 1909. – № 3 (март). – С. 193.

25. Известия о деятельности Общества // Плодоводство. – 1909. – № 2. – С. 97-100.

Коломиец Н. Д. Срединський Н. К. (1853-1908) – основатель защитного лесоразведения на железных дорогах юга Украины.

В статье проливается свет на несправедливо забытое имя выдающегося ученого, ботаника-лесоведа, вице-инспектора Корпуса лесничих Министерства земледелия и госимущества М. К. Срединського, обозначены основные вехи его жизни и проанализированы научное наследие. Выявлено, что в исторической научной литературе белым пятном остаются биографические данные об этой незаурядной личности. Установлено, что Николай Кириллович был пионером в защитном лесоразведении на железных дорогах юга Украины. Только в период с 1877 по 1888 годы под руководством Срединського с помощью разработанного им метода озеленения железных дорог были посажены лесополосы протяженностью 1417 км.

Ключевые слова: Н. К. Срединський, защитное лесоразведение, Корпус лесничих Министерства земледелия и госимущества, железные дороги юга Украины.

Kolomiyets N. D. Sredinsky N. K. (1853-1908) – the founder of protective afforestation on the railroads of the South of Ukraine.

In article light is shed on unfairly forgotten name of the outstanding scientist, botanist forestry specialist, the vice-inspector Korpus of forest wardens of the Ministry of agriculture and state property M. K. Sredinsky, the main milestones of his life are designated and analysed scientific heritage. It is revealed that in historical scientific literature a white spot are biographic data on this uncommon personality. It is established that Nikolay Kirillovich was a pioneer in protective afforestation on the railroads of the South of Ukraine. Only during the period from 1877 to 1888 under the leadership of Sredinsky by means of the method of gardening of the railroads developed by it forest belts 1417 km long were put.

Keywords: N. K. Sredinsky, protective afforestation, Case of forest wardens of the Ministry of agriculture and state property, railroads of the South of Ukraine.

УДК 001.891:632.9

Нижник С.В.

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В.Ф. ПЕРЕСИПКІНА (1936–1940) З ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ ДЕСОРБЦІЙНО-ГАЗОВОГО МЕТОДУ У БОРОТЬБІ З ХВОРОБАМИ ЛЬОНУ

На основі історико-наукового аналізу висвітлено перший етап наукового зростання В.Ф. Пересипкіна (1936–1940). Досліджено діяльність вченого в зазначений період під керівництвом Т.Д. Страхова, зокрема, використання десорбційно-газового методу в боротьбі з хворобами льону.

Ключові слова: Вололодимир Федорович Пересипкін, досягнення, фітопатологія, наука.

історії розвитку української науки є багато славетних постатей, багатогранна творчість яких сприяла її становленню й розвитку, успішному вирішенню прикладних галузевих і регіональних проблем, підготовці науково-